

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан філологічного
факультету

Юрій Бідзіля

Юрій БІДЗІЛЯ

» *серпень*

2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКА ДІАЛЕКТОЛОГІЯ

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.01 Середня освіта (Українська мова і література)
Освітня програма	Українська мова і література. Зарубіжна література
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Українська діалектологія» для здобувачів вищої освіти галузі знань **01 Освіта/Педагогіка** спеціальності **014 Середня освіта** предметної спеціальності **014.01 Середня освіта (Українська мова і література)** освітньої програми «Українська мова і література. Зарубіжна література».

Розробник: *Миголинець Ольга Федорівна*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні **кафедри української мови**.
Протокол № 12 від 26 червня 2023 року

Завідувач кафедри

Наталія ВЕНЖИНОВИЧ

Схвалено науково-методичною комісією **філологічного факультету**.

Протокол № 8 від 29 червня 2023 року

Голова науково-методичної комісії

Василь ШАРКАНЬ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	2-й	3-й
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3	3-й	5-й
	Лекції:	
	16 год.	12 год.
	Практичні (семінарські)	
	28 год.	-
	Лабораторні:	
	-	-
Вид підсумкового контролю: залік	Самостійна робота:	
Форма підсумкового контролю: усна	46 год.	78 год.

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Українська діалектологія» – допомогти здобувачам при вивченні української народної мови в її діалектних та говіркових виявах і цим самим сприяти глибшому оволодінню літературною мовою; поглибити їхні знання щодо використання набутих відомостей із діалектології на уроках української мови в ЗЗСО; ознайомити майбутніх учителів української мови з інноваційними технологіями вивчення діалектної лексики в школі тощо.

Відповідно до освітньої програми «Українська мова і література. Зарубіжна література», вивчення цієї дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) здатність вирішувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання й характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти (ПК);

2) здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя (ЗК 2);

3) здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями (ЗК 3);

4) здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 7);

5) здатність до формування в здобувачів освіти ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків (ФК 1);

6) здатність здійснювати виховання на уроках і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів та формування їхньої культури (ФК 6);

7) здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової та міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах (ПК 2);

8) здатність взаємодіяти зі спільнотами (на місцевому, регіональному, національному, європейському й глобальному рівнях) для розвитку професійних знань і фахових компетентностей, використання практичного досвіду й мовно-літературного контексту для реалізації цілей освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти (ПК 7);

9) здатність використовувати сучасні наукові методи філологічних досліджень, добирати, аналізувати, систематизувати й синтезувати фактичний лінгвістичний, літературний матеріал; узагальнювати підсумки виконаного дослідження та формулювати його новизну; оформляти згідно із сучасними вимогами та репрезентувати результати наукового дослідження в усній чи письмовій формі, послуговуючись відповідним термінологічним апаратом (ПК 8).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовою вивчення навчальної дисципліни «Українська діалектологія» є опанування таких освітніх компонентів (навчальних дисциплін) освітньої програми (ОП): ОК 11 «Сучасна українська мова»

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Українська мова і література. Зарубіжна література», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
<i>Знає</i> основні історичні етапи розвитку предметної галузі.	РН 1
<i>Уміє оперувати</i> базовими категоріями та поняттями спеціальності.	РН 5
<i>Здатний</i> цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва.	РН 11
<i>Пояснює</i> особливості розвитку української мови і літератури, зарубіжної літератури, специфіку перебігу літературного процесу в Україні в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою; <i>порівнює</i> мовні й літературні факти, явища, визначає їхні подібності й відмінності.	РН 14
<i>Уміє</i> працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології.	РН 17

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Українська діалектологія»:

Очікувані результати навчання	Шифр ПРН
-------------------------------	----------

Здобувач вищої освіти знає історію діалектного членування української мови, ознайомлений із науковою діяльністю М. Максимовича, І. Вагилевича, Я. Головацького, О. Потебні, К. Михальчука, І. Зілинського, Ф. Жилка, С. Бевзенка, Й. Дзензелівського та ін. діалектологів.	PH 1
Здобувач вищої освіти володіє основними поняттями і термінами діалектології, знаннями про фонетичну та граматичну систему говорів у її зв'язках із літературною українською мовою; уміє застосовувати в практичній діяльності різні методи і методи збору та аналізу діалектного матеріалу; зможе піднести загальну мовну культуру майбутніх учнів на ґрунті глибшого осмислення ними орфоепічних, лексичних, граматичних норм української літературної мови у зіставленні зі співвідносними народнорозмовними явищами.	PH 5
Здобувач вищої освіти зможе прищепити майбутнім учням повагу до мовних цінностей; озброїти їх основами лінгвістичних знань, вироблених у результаті тривалого й успішного вивчення говорів.	PH 11
Здобувач вищої освіти вміє визначати на основі фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних ознак належність діалектного тексту до певного наріччя та говору; коментувати, аналізувати діалектні явища; збирати відповідні діалектологічні матеріали; визначати функціональне співвідношення між літературно-нормативною лексикою і словами-діалектизмами (семантичними, лексичними, етнографічними); з'ясувати мотиви використання діалектизмів у творах українських письменників; уміє застосовувати в практичній діяльності набуті знання з говіркового мовлення.	PH 14
Здобувач вищої освіти обізнаний із найважливішою і найнеобхіднішою довідково-кодифікаційною літературою з української діалектології, вміє наносити діалектний матеріал на карти за допомогою комп'ютерних технологій.	PH 17

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з дисципліни «Українська діалектологія» є: залік, модульна контрольна, оцінювання усних відповідей на практичних заняттях, письмові роботи, виконання тестових завдань на сайті електронного навчання; робота з підручниками, науковими джерелами; виконання індивідуальних завдань тощо.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: усна або письмова з такими видами: групове та індивідуальне опитування, контрольна (самостійна) робота, виконання практичних завдань та вправ, робота (тестування) на сайті електронного навчання.

Форма модульного контролю: письмова (тести, відповідь на теоретичні питання, виконання практичних завдань).

Форма підсумкового семестрового контролю: залік.

Методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- словесні методи навчання: розповідь, бесіда, лекція; наочні: ілюстрація, демонстрація; практичні: вправи, анкетування тощо;
- за логікою передачі і сприймання навчальної інформації (індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні);
- за ступенем самостійності мислення студентів при засвоєнні знань (репродуктивні, пошукові, дослідницькі) та ін.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: усні відповіді, тестування та письмові домашні, самостійні роботи на практичних заняттях.

Форма модульного контролю: *підсумковий тематичний контроль* через виконання письмової контрольної роботи; *проміжний атестаційний контроль*, *поточний контроль за виконанням індивідуальних робіт*, винесених для самостійного опрацювання.

Форма підсумкового семестрового контролю: залік у формі поєднання усної і писемної відповіді.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5		
10	10	10	10	10	50	100

T1, T2 ... – теми змістових модулів.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума	
T6	T7	T8	T9	T10	T11			T12
5	10	5	5	5	10	10	50	100

T6, T7 ... – теми змістових модулів.

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття	5	20	9	30
Підготовка реферату	2	20	1	10

Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10	2	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом	7	100	12	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульний контроль є необхідним елементом модульно-рейтингової технології навчального процесу. Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Українська діалектологія» проводиться двічі на семестр згідно з розкладом модульних контролів, визначених навчальною частиною в межах годин, відведених на практичні заняття. До модульної контрольної роботи допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі види практичних завдань. До початку модульної контрольної роботи здобувачі повинні мати поточні підсумкові бали за практичні заняття та самостійну роботу. Максимальна кількість балів, одержаних під час контрольної роботи, становить 50 (для 1-го модульного контролю) і 50 балів (для 2-го модульного контролю).

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модульна контрольна робота 1		Модульна контрольна робота 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Тести	30	30	30	30
Теоретичні питання	1	5	1	5
Практичне завдання	3	15	3	15
Разом		50		50

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Шкала ECTS	Диференційована шкала	Недиференційована шкала	Мінімальний бал – максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90–100
B	Добре		82–89
C	Добре		74–81
D	Задовільно		64–73
E	Задовільно		60–63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35–59
F	Незадовільно		0–34

За результатами модульного контролю визначається підсумкова рейтингова оцінка. Оцінка за залік визначається залежно від рейтингового балу. Загальна кількість балів, яку може здобути здобувач, – 100 балів. Вони досягаються шляхом сумування результатів оцінок за всі види робіт.

Оцінку «зараховано» (90–100 балів, A) заслуговує здобувач, який усебічно, системно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та

усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу.

Оцінку **«зараховано» (82–89 балів, В)** заслуговує здобувач, який повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку **«зараховано» (74–81 бал, С)** заслуговує здобувач, який у загальному роботу виконав, але відповідає на заліку з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку **«зараховано» (64–73 бали, D)** заслуговує здобувач, який знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його в майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи заліку помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку **«зараховано» (60–63 бали, E)** заслуговує здобувач, який володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання й використання його в майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка **«не зараховано» (35–59 балів, FX)** виставляється здобувачеві, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку **«не зараховано» (0–34 бали, F)** виставляється здобувачеві, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення цієї дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

До складання заліку допускаються здобувачі вищої освіти, у яких підсумкова модульна оцінка за семестр становить не менше 35 балів і яким зараховано всі види робіт за цей семестр.

Здобувач вищої освіти, підсумкова рейтингова оцінка якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити її до початку підсумкового семестрового контролю під час чергування викладачів на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету. Інакше здобувач не допускається до складання заліку і в нього виникає академічна заборгованість.

Залік із навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не складати, якщо він успішно пройшов усі модульні контролі та його влаштовує підсумкова модульна оцінка. Здобувачі вищої освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить від 35 до 59, залік складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на заліку рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання заліку оцінка не може бути менша за підсумкову оцінку, яку він отримав за результатами модульних контролів.

Залік проходить в усній формі. На залік виносяться теоретичні, практичні завдання в обсязі навчального матеріалу. Оцінювання результатів навчання на заліку здійснюється за 100-бальною шкалою. Оцінка за залік заноситься у відомість обліку успішності.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Предмет, завдання і значення курсу. Фонетичні та граматичні особливості говорів української мови

Тема 1. Предмет, завдання і значення курсу «Українська діалектологія», його використання в шкільній лінгводидактиці

1.1. Предмет і завдання діалектології. Поняття про діалектну мову. Основні діалектологічні поняття. Місцеві (територіальні) діалекти та соціальні (професійні) діалекти і жаргони. Аспекти діалектологічних досліджень: загальна, або теоретична, і окрема, або національна, діалектологія; описова, або синхронна, і історична, або діахронна, діалектологія. Дослідження мови та її діалектів у нерозривному зв'язку з історією народу, з історією його матеріальної й духовної культури. Теоретичне і практичне значення діалектології, зв'язок діалектології з іншими науками.

1.2. Джерела вивчення діалектів української мови. Різні фіксації зразків живої народної мови.

1.3. Фонетична транскрипція.

1.4. Діалектна основа української літературної мови.

1.5. Короткі відомості з історії української діалектології. Перші спроби характеристики і класифікації українських говорів.

1.6. Значення курсу діалектології для викладання української мови в школі.

Тема 2. Система вокалізму говорів української мови

2.1. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму. Відмінності в системах голосних фонем у діалектах української мови.

- Рефлекси давнього [o].
- Рефлекси давнього [e].
- Рефлекси [ѣ].
- Рефлекси давніх [ы] та [і (и)].
- Рефлекси [a], [ę].
- Рефлекси давнього [y] та [Q].

Тема 3. Система консонантизму говорів української мови

3.1. Загальна характеристика консонантизму українських говорів. Склад приголосних фонем у говорах щодо кількісного і якісного їх вияву у порівнянні з літературною українською мовою.

3.2. Губні [б], [п], [в], [м], [ф].

3.3. Передньоязикові проривні [д], [д'], [т], [т'].

3.4. Передньоязикові фрикативні [з], [з'], [с], [с'].

3.5. Передньоязикові щілинні шиплячі [ж], [ш].

3.6. Передньоязикові африкати [дж], [ч], [дз], [дз'], [ц], [ц'].

3.7. Передньоязикові сонорні [р], [р'], [м], [н], [н'].

3.8. Середньоязикова фонема | j |.

3.9. Задньоязикові [г], [к], [х] та фарингальна фонема | ɣ |.

Тема 4. Діалектна морфологія

4.1. Іменник: категорія роду, числа і відмінка

- 4.2. Прикметник: тверді і м'які основи прикметників; короткі та повні, стягнені і нестягнені форми; ступені порівняння прикметників.
- 4.3. Числівник.
- 4.4. Займенник.
- 4.5. Дієслово: форми інфінітива; зворотні форми дієслова; особливості вираження часових форм; особливості вираження способових форм; дієприкметник, дієприслівник.
- 4.6. Прислівник.
- 4.7. Службові частини мови.

Тема 5. Український діалектний синтаксис

- 5.1. Діалектна диференціація в синтаксичній системі української мови. Діалектні відмінності в інтонації і ритмі речень.
- 5.2. Особливості будови простого речення. Діалектні особливості у вираженні підмета, присудка, додатка, означення, обставини.
- 5.3. Особливості будови складного речення. Діалектні сполучники складного речення.

Модуль 2. Загальні особливості говорів української мови. Традиційні та інноваційні методи вивчення діалектної лексики в школі

Тема 6. Загальна характеристика лексики та фразеології українських говорів

- 6.1. Загальна характеристика лексики українських діалектів. Спільні і відмінні елементи в лексиці українських діалектів.
- 6.2. Основні типи діалектних відмінностей у лексиці.
- 6.3. Діалектна лексика з погляду її походження.
- 6.4. Специфічно діалектна фразеологія. Своєрідність діалектів у фразеології. Фразеологічні архаїчні елементи та інновації.

Тема 7. Поліське наріччя української мови

- 7.1. Північні (поліські) діалекти, межі поширення їх, головні особливості.
- 7.2. Групування північних діалектів: а) східнополіські (лівобережнополіські); б) середньополіські (правобережнополіські); в) західнополіські (волинсько-поліські).

Тема 8. Південно-західне наріччя української мови

- 8.1. Південно-західні діалекти, межі поширення їх, особливості.
- 8.2. Групування південно-західних діалектів: а) волинські говори; б) подільські говори; в) галицько-буковинська група говорів: наддністрянські, надсянські, покутсько-буковинські, гуцульські; г) карпатська група: західнокарпатські (лемківські), середньокарпатські (північні, тобто бойківські, включаючи й верховинські), південнокарпатські (середньозакарпатські).

Тема 9. Південно-східне наріччя української мови

- 9.1. Південно-східні діалекти, межі поширення їх, головні особливості. Питання про походження південно-східних діалектів.
- 9.2. Групування південно-східних діалектів: а) говори Середньої Наддніпряни (середньонадніпрянські); б) слобожанські говори; в) степові говори.

Тема 10. Методи збирання та дослідження діалектного матеріалу

Безпосереднє спостереження діалектолога. Анкетний метод, його суть, позитивні і негативні сторони. Експедиційний метод, його суть, позитивні і негативні риси. Умови і форми організації діалектологічних експедицій. Діалектологічні програми і їх значення. Вибір об'єктів для запису діалектних матеріалів. Говіркові особливості мови об'єктів,

ситуація мовлення. Техніка запису. Особливості запису матеріалів з лексики, фонетики, морфології, синтаксису.

Опис діалектів на підставі зібраних матеріалів. Необхідність урахування жанрово-стилістичних особливостей записаного матеріалу.

Тема 11. Метод лінгвістичної географії

Поняття про лінгвістичну географію. Дослідження діалектного матеріалу методами лінгвогеографії. Принципи картографування. Види лінгвістичних атласів. Історія розвитку лінгвогеографії. Закордонні і вітчизняні лінгвістичні атласи. Атласи Ю. Тернацького, З. Штібера, Й. Дзензелівського, В. Ващенко, З. Ганудель, В. Латти, К. Германа та ін. «Атлас української мови», його завдання і побудова. Особливості методу картографування «Атласу української мови».

Тема 12. Традиційні та інноваційні методи вивчення діалектної лексики в школі

Діалектна лексика як предмет і об'єкт вивчення в загальноосвітній школі. Використання здобутків української діалектології у сучасній лінгводидактиці. Мовленнєві помилки учнів під впливом місцевого діалектного оточення і шляхи їх усунення. Поглиблення знань учнів про загальнонародну українську мову, форми вияву і територію її поширення. Традиційні методи вивчення діалектної лексики в школі. Інноваційні методи вивчення діалектної лексики в школі. Вивчення діалектної лексики на заняттях лінгвістичного гуртка в середній школі. Складання учнями простих текстів – зразків говіркового мовлення фонетичною транскрипцією. Робота з діалектною лексикою під час вивчення фонетики, морфології та синтаксису в середній школі. Труднощі, які виникають під час опрацювання діалектної лексики в школі.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Предмет, завдання і значення курсу. Фонетичні та граматичні особливості говорів української мови												
Тема 1. Предмет, завдання і значення курсу «Українська діалектологія», його використання в шкільній лінгводидактиці.	7	1	2			4	7	1				6
Тема 2. Система вокалізму говорів української мови.	8	2	2			4	7	1				6
Тема 3. Система консонантизму говорів	8	2	2			4	8	2				6

української мови.												
Тема 4. Діалектна морфологія.	6		2			4	6					6
Тема 5. Український діалектний синтаксис.	6		2			4	6					6
Модульна контрольна робота												
Разом за модулем 1	35	5	10			20	34	4				30
Модуль 2. Загальні особливості говорів української мови. Традиційні та інноваційні методи вивчення діалектної лексики в школі												
Тема 6. Загальна характеристика лексики та фразеології українських говорів.	8	2	2			4	6					6
Тема 7. Поліське наріччя української мови.	8	2	2			4	10	2				8
Тема 8. Південно-західне наріччя української мови.	12	2	6			4	10	2				8
Тема 9. Південно-східне наріччя української мови.	8	2	2			4	10	2				8
Тема 10. Методи збирання та дослідження діалектного матеріалу.	7	1	2			4	6					6
Тема 11. Метод лінгвістичної географії	6	1	2			3	6					6
Тема 12. Традиційні та інноваційні методи вивчення діалектної лексики в школі	6	1	2			3	8	2				6

Модульна контрольна робота												
Разом за модулем 2	55	11	18			26	56	8				48
Усього годин	90	16	28			46	90	12				78

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Предмет, завдання і значення курсу «Українська діалектологія», його використання в шкільній лінгводидактиці.	2	
2	Система вокалізму говорів української мови.	2	
3	Система консонантизму говорів української мови.	2	
4	Діалектна морфологія.	2	
5	Український діалектний синтаксис.	2	
6	Загальна характеристика лексики та фразеології українських говорів.	2	
7	Поліське наріччя української мови.	2	
8	Південно-західне наріччя української мови.	2	
9	Південно-східне наріччя української мови.	2	
10	Методи збирання та дослідження діалектного матеріалу.	2	
11	Метод лінгвістичної географії.	2	
12	Традиційні та інноваційні методи вивчення діалектної лексики в школі.	2	
	Усього годин	28	0

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Територіальні та соціальні діалектизми. Теоретичне і практичне значення діалектології, зв'язок діалектології з іншими науками.	4	6
2.	Класифікація українських говорів у працях К. Михальчука, І. Зілинського, І. Матвіяса. Праці з української діалектології (І. Верхратський, І. Панькевич, Й. Дзендзелівський, С. Бевзенко, І. Матвіяс та ін.).	4	6
3.	Фонетико-граматичні особливості волинсько-подільської групи говорів.	4	6

4.	Фонетико-граматичні особливості карпатської групи говорів.	4	6
5.	Фонетико-граматичні особливості галицько-буковинської групи говорів.	4	6
6.	Специфічні особливості іменних частин мови в українських говорах.	4	6
7.	Специфічні особливості дієслова в українських говорах.	4	8
8.	Специфічні особливості службових слів в українських говорах.	4	8
9.	Діалектна лексика у мові творів закарпатських письменників.	4	8
10.	Стан дослідження обрядової лексики в українських говорах.	4	6
11.	Українська діалектна лексикографія та лінгвогеографія.	3	6
12.	Інтерактивна карта говорів української мови.	3	6
	Усього годин	46	78

6.5. Індивідуальні завдання

Тематика рефератів:

1. Іван Верхратський – діалектолог.
2. Й.О. Дзензелівський – засновник закарпатської діалектологічної школи.
3. Закарпатські говори та питання генези української мови.
4. Стан і проблеми дослідження закарпатських говорів.
5. Засади української діалектології.
6. Лексика закарпатських говорів у лінгвогеографічному опрацюванні.
7. Лексика закарпатських говорів у лексикографічному опрацюванні.
8. Діалектна лексика в українських народних прислів'ях та приказках.
9. Взаємодія української літературної мови і діалектів у галузі лексики.
10. Діалектна основа сучасної української мови.
11. Походження української мови та її діалектів.
12. Особливості діалектних фонем.
13. Діалектні синтаксичні відмінності.
14. Діалектні особливості словотворчих і словозмінних моделей та структур.
15. Особливості діалектної лексики.
16. Діалектна лексика з погляду її походження.
17. Характеристика діалектних відмінностей у фразеології.
18. Запис і дослідження діалектного матеріалу.
19. Методи лінгвогеографічного аспекту.
20. Територіальні і соціальні діалекти.
21. Методи вивчення народних говорів.
22. Історія діалектного членування української мови.
23. Стан дослідження поліського наріччя.
24. Стан дослідження південно-західного наріччя.
25. Стан дослідження південно-східного наріччя.
26. Місцева говірка в українській літературній мові.
27. Відомості з діалектології у шкільному курсі української мови.
28. Українські закарпатські говірки в шкільній лінгводидактиці.
29. Значення курсу діалектології для викладання української мови в школі.

30. Народне мовлення на факультативних заняттях для загальноосвітніх навчальних закладів.
31. Діалектологія і вивчення мови в школі.
32. Мовленнєві помилки учнів під впливом місцевого діалектного оточення і шляхи їх усунення.
33. Взаємозв'язок учителя й учня на факультативних заняттях з діалектології.
34. Вивчення діалектної лексики на заняттях лінгвістичного гуртка в середній школі.
35. Труднощі, які виникають під час опрацювання діалектної лексики в школі.
36. Традиційні та інноваційні методи вивчення діалектної лексики в школі.
37. Мова рідної говірки та її місце серед діалектів України.
38. Культура мови учнів та діалектні елементи в їхньому оточенні.
39. Робота з діалектною лексикою під час вивчення фонетики, морфології та синтаксису в загальноосвітній школі.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: офісні додатки, Google Meet, аудіо- та відеозаписи живого розмовного мовлення.

Обладнання: персональний комп'ютер, мультимедійний проєктор, інтерактивна дошка.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Миголинець О.Ф. Практичні завдання з української діалектології для студентів філологічного факультету. Вид. 2-ге випр. і доп. Ужгород, 2022. 92 с.
2. Пискач О.Д., Миголинець О.Ф. Діалектологічна практика: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 014 «Середня освіта», предметної спеціальності 014.01 «Середня освіта (Українська мова і література)», освітньо-професійних програм «Українська мова і література. Зарубіжна література», «Українська мова і література. Англійська мова і література». Ужгород, 2023. 89 с.
3. Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія. Львів, ЛА «Піраміда». 2023. 552 с.
4. Гримашевич Г.І. Українська діалектологія: Курс лекцій. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 176 с.
5. Торчинська Н.М. Українська діалектологія: навчальний посібник. Хмельницький, 2017. 158 с.

Підручники та навчальні програми з української мови для загальноосвітніх шкіл

6. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2018. 208 с.
7. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Навчальна програма українська мова. 5 клас (Розроблена на основі модельної навчальної програми «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти; наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795).
8. Заболотний О, Заболотний В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. 240 с.
9. Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Пліванчук К.В., Попова Т.Д. Навчальна програма предмету мовно-літературної освітньої галузі українська мова (Розроблена відповідно до модельної навчальної програми «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти). 2023-2024.

10. Семенов О. М. та ін. Українська мова: підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти / О. Семенов, О. Калинич, Т. Дятленко, М. Білясник, В. Волницька. Тернопіль: Астон, 2023. 304 с.

Допоміжна література

11. Аркушин Г.Л. Західнополіська діалектологія: навчальний посібник з регіональної діалектології для студентів спеціальності «Українська мова та література». Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 257 с.
12. Бевзенко С.П. Вивчення української діалектології. *Історія українського мовознавства*. Київ, 1991. С. 128–150.
13. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. Київ: Вища школа, 1980.
14. Гримашевич Г. Діалектні тексти середньополіських говірок як джерело збереження фонетичних особливостей. *Філологічний часопис*. Вип. 1(13). 2019. С.12–20.
15. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ч.І. Фонетика. Ужгород, 1965.
16. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології: Вступні розділи. Ужгород, 1966.
17. Дзензелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до діалектологічного атласу української мови. Київ, 1987.
18. Дзензелівський Й.О. Українське і слов'янське мовознавство. Збірник праць. Львів, 1996.
19. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. Київ, 1966.
20. Залеський А. М. Діалектне розмаїття української мови. *Культура слова*. 1990. Вип. 38. С. 3–10.
21. Коваленко Н. Д., Шеремета Н. П. Практикум з проведення діалектологічних досліджень: навчально-методичний комплекс. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. 150 с.
22. Матвіяс І.Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.
23. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. Київ, 1990.
24. Мойсієнко В. Історична діалектологія української мови. Північне (поліське) наріччя: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 284 с.
25. Пачева В. М. Діалекти української мови: навч. посіб. Мелітополь: Вид. будинок ММД, 2012. 84 с.
26. Прокопчук Л. В. Українська діалектологія: навчальний посібник для студентів галузі знань 0203 Гуманітарні науки напряму підготовки 6.020303 Філологія. Українська мова і література. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013. 190 с.
27. Сабадош І.В. Українська лексика в просторі і часі: Збірник праць. Ужгород, 2015. 688 с.
28. Сабадош І.В. Українські назви рослин: історія, етимологія. Монографія. Ужгород, 2019. 1032 с.
29. Сердега Р.Л., Сагаровський А.А. Українська діалектологія: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 156 с.
30. Суховій О. Українська діалектологія: навчальний посібник для практичних занять. Київ : Фенікс, 2014. 216 с.
31. Тищенко Т.М. Робота учителя-словесника в умовах місцевої говірки. *Актуальні проблеми лінгвістики і лінгводидактики*: Збірник матеріалів загально університетської звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, студентів. Умань, 2000. С. 53–55.
32. Українські закарпатські говірки: Тексти / Упоряд. та передм. О.Ф. Миголинець, О.Д. Пискач. Ужгород, 2004.
33. Шеремета Н.П. Українська діалектологія: практичні заняття: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: КПДУ, ІВВ, 2005. 124 с.

Діалектологічні атласи

34. Атлас української мови: у 3–х т. Київ: Наук. думка, 1984, 1988, 1992.

35. Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини. Част. 1. Назви страв, посуду і кухонного начиння. Пряшів, 1981; част. 2 Ткацька лексика. Пряшів, 1989.
36. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Част. 1. Фонетика. Чернівці, 1995; Част. 2. Словозміна. Службові слова. Чернівці, 1998.
37. Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР: У 3 ч. Ужгород, 1958–1993.
38. Євтушок О.М. Атлас будівельної лексики західного Полісся. Рівне, 1993.
39. Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Пряшів, 1991.
40. Лизанець П.М. Атлас лексичних мадаризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. Ужгород, 1976.
41. Назарова Т.В. Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті. Київ: Наук. думка, 1985.
42. Никончук М.В. Лексичний атлас Правобережного Полісся. Київ – Житомир, 1994
43. Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999.
44. Rieger J. Atlas gwar bojkowskich. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk, 1980–1986. Т. 1–6.

Діалектні словники

45. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок (вид. друге, переробл., випр. і доп.). Луцьк, 2016.
46. Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. Харків, 1960.
47. Грицак М.А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1 (А-Б) / за ред. П.Ю.Гриценка. Київ, 2017. 380 с.
48. Горбач О. Говірки й словник діалектної лексики Тербовельщини. Мюнхен, 1976.
49. Гуцульські говірки: Короткий словник / відп. ред. Я.Закревська. Львів, 1997. 232 с.
50. Дзензелівський Й.О. Практичний словник семантичних діалектизмів Закарпаття. Ужгород, 1958.
51. Дорошенко С.І. Словник діалектної лексики Сумщини. Суми, 1991.
52. Жегуц І. Матеріали до гуцульського говору в Закарпатті: Говірка с. Барлебаш (Костилівка) р–ну Рахів у 30–х рр. Словник із додатками. Мюнхен, 1999.
53. Зеленько А.С., Сенчук І.В., Серeda Ф.Я. Словник східнополіського говору. *Методичні вказівки з діалектології української мови*. Луганськ, 1990. С. 5–40.
54. Івченко А. Вархол Н. Фразеологічний словник лемківських говірок східної Словаччини. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, 1990. 160 с.
55. Кміт Ю. Словник бойківського говору. Часть II / Літопис Бойківщини. Ч.4. 1934. С.17–32.
56. Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок.: Зб. Наук. праць. Київ: Наукова думка, 1987. С. 62–267.
57. Лисенко П.С. Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся. Київ, 1960.
58. Матеріали до словника буковинських говірок. Чернівці, 1971–1979. Вип. I–VI.
59. Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса, 1958.
60. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2–х ч. Київ: Наукова думка, 1984.
61. Панцьо С. Матеріали до словника лемківських говірок. Дієслівна лексика. Частина перша. Тернопіль, 1997. 56 с.
62. Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.
63. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.; вид. 2-ге, змінене і доповнене. Ужгород, 2021. 598 с.
64. Сизько А.Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно–східної Полтавщини. Дніпропетровськ, 1990.
65. Сірка Й., Мулиган Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. Зіген – Пряшів, 1999.
66. Словник буковинських говірок / за заг. ред Н.В.Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.

67. Словник гуцульських говірок (літера «Б»). *Гуцульщина: Лінгвістичні етюди*. Київ, 1991.
68. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпряни: у 4 т. Т. 1–4. Запоріжжя, 1992.
69. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів – Нью-Йорк, 2008. 288 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

70. Атлас української мови. URL: <http://surl.li/pggpp>
71. Атлас української мови: в 3-ох томах. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002101>
72. Гвандіти, карабкатися, телебендати: незвична волинська говірка. URL: <https://www.volynpost.com/news/150605-vandity-karabkatysia-telebendaty-nezvychna-volynska-govirka>
73. «Закарпатський діалект»: що це таке, як він виник та чому важливо його берегти. URL: <https://varosh.com.ua/projects/zakarpatskyj-dialekt-shho-cze-take-yak-vin-vynyk-ta-chomu-vazhlyvo-jogo-beregy/>
74. Західнополіський говір. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um168.htm>
75. Іщенко О. Інвентар звуків у діалектах: до проблеми витоків української мови. Український глотогенез: Матеріали міжнародної наукової конференції / відп. ред. В. Мойсієнко. Житомир: Полісся, 2015. 83 С. 92-116. URL: <https://cutt.ly/V4SnaUN>
76. Карта говорів української мови за І.Зілинським і Ф.Жилком. Енциклопедія українознавства. Т.2. С. 525. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um151e.htm>
77. Коваленко Н.Д. Фразеологія в українському діалектному мовленні: монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2021. 404 с. URL: <https://cutt.ly/94PfgYk>
78. Німчук В.В. Закарпатський говір. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-14618>
79. Перелік діалектних словників. URL: <https://cutt.ly/8Ug8s2i>
80. Перелік хрестоматій українських діалектних текстів. URL: <https://cutt.ly/2Ug8pfQ>.
81. Слобожанський говір. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um169.htm>
82. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/>
83. Східнополіський говір. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um155.htm>
84. Український лінгвістичний портал. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua>
85. Щербина Т. Походження говірок середньонаддніпрянського-степового порубіжжя у світлі ареалогії. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42975879.pdf>
86. Шеремета Н.П. Діалектний текст як джерело дослідження морфологічних особливостей західноподільських говірок. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 337–340. URL: <https://cutt.ly/W4SHqva>
87. Як «бойкают» бойки. URL: <https://www.nasze-slowo.pl/yak-boykayut-boyki>